

ЕТИКЕТНІ ФОРМИ ЯК ВИЯВ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Форманова Світлана Вікторівна,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри «Іноземні мови та переклад»
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
ORCID ID: 0000-0001-9434-1903

У статті досліджено етикетні форми як важливий мовний засіб репрезентації шанобливого ставлення в українській та англійській мовах. Актуальність роботи зумовлена підвищеним інтересом до міжкультурної комунікації та необхідністю адекватного використання мовленнєвого етикету в умовах глобалізації. Метою дослідження є виявлення спільних і відмінних рис функціонування етикетних форм у двох мовах, а також визначення їхньої ролі у формуванні ввічливості та соціальної гармонії.

До мовного етикету уналежнюємо усталені мовні звороти, типові формули, які використовуються в певних ситуаціях спілкування й відповідають національно-культурним традиціям суспільства або окремого соціуму. В широкому розумінні мовний етикет – це узвичасні правила, норми мовної поведінки людей в обставинах безпосереднього контактування.

Авторкою проаналізовано основні типи етикетних форм: звертання, вітання, привітання, прощання, подяка, вибачення, прохання та побажання. Встановлено, що в українській мові значну роль відіграють граматичні засоби вираження поваги (але використання форми множини «Ви» останнім часом нівелюється й замінюється формальним звертанням «Ти»), кличного відмінка, а також лексичних одиниць з вираженням емоційно-оцінним забарвленням. В англійській мові етикетні форми реалізуються переважно через усталені мовні кліше, модальні дієслова та інтонаційні засоби, що забезпечують м'якість і непрямість висловлювання.

Порівняльний аналіз засвідчив, що обидві мови мають розвинену систему мовленнєвого етикету, проте відрізняються ступенем формалізації та способами вираження ввічливості. Українська мовна традиція характеризується більшою експресивністю та варіативністю, тоді як англійська – тенденцією до стандартизації та непрямого вираження комунікативних намірів. Доведено, що правильне використання етикетних форм сприяє ефективній комунікації, запобігає конфліктам і забезпечує взаєморозуміння між представниками різних культур.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, етикетні форми, ввічливість, комунікація, українська мова, англійська мова, міжкультурна комунікація, мовні кліше.

Formanova Svitlana. Forms of address as an expression of respect in Ukrainian and English

This article examines forms of etiquette as an important linguistic means of expressing respect in Ukrainian and English. The relevance of this work stems from the growing interest in intercultural communication and the need for the appropriate use of linguistic etiquette in the context of globalisation. The aim of the study is to identify the common and distinctive features of the functioning of polite forms in the two languages, as well as to determine their role in fostering politeness and social harmony.

Language etiquette encompasses established idioms and standard phrases used in specific communicative situations and reflecting the national and cultural traditions of society or a particular social group. In a broad sense, language etiquette refers to the established rules and norms governing people's linguistic behaviour in situations of direct interaction.

The author analyses the main types of polite forms: forms of address, greetings, salutations, farewells, expressions of thanks, apologies, requests and wishes. It has been established that in the Ukrainian language, grammatical means of expressing respect play a significant role (although the use of the plural form 'Bu' has recently been declining and is being replaced by the formal form of address 'Tu'), as do the vocative case and lexical units with a pronounced emotional and evaluative connotation. In English, forms of etiquette are realised predominantly through established linguistic clichés, modal verbs and intonational means, which ensure the softness and indirectness of the utterance.

A comparative analysis has shown that both languages have a developed system of speech etiquette, yet differ in the degree of formality and the ways in which politeness is expressed. The Ukrainian linguistic tradition is characterised by greater expressiveness and variability, whilst English tends towards standardisation and the indirect expression of communicative intentions. It has been demonstrated that the correct use of polite forms facilitates effective communication, prevents conflicts and ensures mutual understanding between representatives of different cultures.

Key words: *speech etiquette, forms of etiquette, politeness, communication, Ukrainian language, English language, intercultural communication, linguistic clichés.*

Вступ. Проблема етикетних форм як вияву шанобливого ставлення до співрозмовників презентує не лише мовне, а й мовленнєве вираження. Тому вона перебуває в центрі уваги як українських, так і зарубіжних дослідників, що зумовлено її міждисциплінарним характером і значущістю для теорії комунікації, прагмалінгвістики та міжкультурних студій.

В українському мовознавстві вагомий внесок у дослідження мовленнєвого етикету зробили В. І. Мельник, О. І. Чередниченко, С. О. Соколова, які розглядали систему етикетних формул у зіставному аспекті та підкреслювали їхню роль у міжмовній комунікації. Питання національно-культурної специфіки етикету висвітлено в працях М. В. Луци, де мовленнєвий етикет інтерпретується як відображення ментальності народу та його ціннісних орієнтацій. Сучасні дослідження (М. П. Баган, О. В. Складенко) акцентують на динаміці етикетних норм у молодіжному середовищі, демонструючи трансформацію традиційних форм ввічливості під впливом соціокультурних змін. Прагматичний аспект функціонування етикетних форм розкрито в працях В. М. Хаджурської [10], яка називає їх інструментом регулювання соціальних взаємин і досягнення комунікативних цілей.

Зіставні дослідження українського та англійського мовленнєвого етикету представлені у роботах Ю. М. Дерев'янка [2], де етикет розглядається як складник культурного коду, що забезпечує безконфліктність спілкування та реалізацію комунікативної інтенції. Окрему увагу приділено навчанню етикетних форм іноземців (С. Дерба, В. Любчевська-Сокур), що підкреслює їхню роль у формуванні міжкультурної компетентності.

В зарубіжній лінгвістиці ключовою є теорія ввічливості П. Брауна і С. Левінсона, яка ґрунтується на концепті «обличчя» (face) та описує стратегії мінімізації комунікативних

загроз у міжособистісній взаємодії. Значно вплинули на розвиток досліджень теорія мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серла, принцип кооперації Г. Грайса, а також праці Дж. Ліча та Р. Лакоффа, які розглядали ввічливість як систему комунікативних максимумів і норм.

В сучасних студіях етикет тлумачиться як соціально нормативна поведінка, що поєднує вербальні й невербальні засоби вираження поваги.

Отже, аналіз наукової літератури засвідчує багатовекторність підходів до вивчення етикетних форм: від структурно-семантичного й прагматичного до когнітивного та культурологічного. Це створює підґрунтя для комплексного дослідження етикетних форм як універсального та водночас культурно специфічного засобу вираження шанобливого ставлення в українській та англійській мовах.

Метою статті є порівняльний аналіз етикетних форм ввічливості в українській та англійській мовах. Для досягнення мети передбачено розв'язання таких завдань: визначити поняття мовного етикету і його роль у національно-мовній картині світу; з'ясувати особливості синтаксичної структури форм етикету в українськомовному та англійськомовному середовищі; встановити роль мовленнєвого етикету для загального розвитку культурного рівня нації; простежити функційно-стилістичні особливості етикетних кліше в українській та англійській мовах.

Результати. Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму. Культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнародного спілкування, які характеризують загальну культуру нашого сучасника [4, с. 3–4].

Поняття культури й мови невіддільні. У широкому значенні культура – це все те, що створило людство для забезпечення своїх

матеріальних і духовних потреб. А мова кожного народу і обслуговує процес створення культури цього народу. Водночас мова сприяє створенню культури і є складником культури кожного народу. Мова є не випадковим засобом спілкування, а особливою, притаманною саме цьому народу формою мислення, втрата якої нічим не може бути компенсована, бо втрапивши мову, народ занепадає і перестає існувати.

Культура мови – це не лише володіння нормами літературної мови, це також уміння користуватися всіма її засобами залежно від умов спілкування, мети й змісту мовлення. Глибина мовної культури визначається глибиною володіння всіма багатствами літературної мови.

Висока культура мови неможлива без високої загальної культури: можна навчитися говорити без грубих помилок у вимові, у наголошенні слів, навіть, у доборі слів. Але, якщо рівень інтелекту в людини низький, то вона матиме бідний словник, використовуватиме штамповані стереотипні фрази, трансплюєтиме убогу уяву й примітивне мислення.

Культура поведінки об'єднує внутрішню культуру людини й зовнішні прояви цієї культури: це правила спілкування з людьми й поведінки в офіційній сфері спілкування, це культура побуту й побутове спілкування, естетичні смаки (в одязі, в інтер'єрі) та ін.

З поняттям «культура поведінки» тісно пов'язане інше поняття – етикет. Етикет – це вироблені в суспільстві правила мовної поведінки, що регулюються суспільством і рекомендовані для встановлення комунікативної інтеракції співрозмовників в певній тональності, а порушення правил етикету сприймається членами суспільства як девіантна поведінка.

До мовного етикету відносимо спектр висловлень, які охоплюють формули привертання уваги для встановлення контакту, вітань, знайомства, прощання, привітання, побажання, запрошення тощо. Ці формули обов'язкові для всіх членів суспільства. Вони стійкі, але історично змінні, тому позначені рисами національної специфіки.

Українська етикетна фраза *Сідайте, щоб старости сідали!* іншомовній людині нічого не скаже, в той час як ми з вами з цієї формули можемо зробити кілька висновків: у хаті є дівчина, дівчина може бути «на виданні»,

але необов'язково; дівчина може бути ще маленька – значить, вітання було жартівливим [3, с. 5–9]. Національна своєрідність англійської мови включає таке явище як поліфункціональність. Наприклад, звертання *Sir; Lady* й етикетні кліше *How do you do?* мають не лише семантику звертання, а й питальне навантаження. Українською мовою це означає Як справи? при спілкуванні, а також при звертанні. Фраза *Excuse me* – не лише вибачення, але й перепрошення, прохання повторити, пояснити.

Сьогодні ми є свідками того, як помітно змінюється обличчя нашого суспільства. Тепер важко сказати, яким воно буде через 10 років. Єдине, про що можна говорити з переконливістю, – це те, що найближчі роки будуть роками змін, тільки щось буде змінюватися швидше, щось повільніше, а щось найближчим часом і зовсім не зміниться. Встановлюватимуться нові стосунки – не лише виробничі, а й міжособистісні, міжкультурні, міжгалактичні; вони потребуватимуть інших способів спілкування: офіційного, ділового, а водночас, і приватного. Уже сьогодні помітно активізувалась сфера публічного ділового мовлення. У центрі уваги суспільства стає людина [1, с. 15].

У сфері ділового мовлення поступово утверджується виразно індивідуалізоване мовлення, яке розкриває сутність особистості, її інтелект, культуру, освіченість, своєрідність. На перший план виходить ступінь оволодіння усіма стильовими тонкощами української літературної мови, вміння користуватися ними в усіх сферах мовлення [3, с. 5].

До мовного етикету уналежнюємо усталені мовні звороти, типові формули, які використовуються в певних ситуаціях спілкування й відповідають національно-культурним традиціям суспільства або окремого соціуму. В широкому розумінні мовний етикет – це узвичаєні правила, норми мовної поведінки людей в обставинах безпосереднього контактування. Серед виражальних засобів мови – *формули звертання, вітання, прощання, побажання, подяки, привітання, прохання, вибачення, співчуття* тощо. Мовний етикет визначається загальною культурою спілкування, а також соціальним статусом мовців, рівнем їхньої освіти й вихованням, віком, статтю й емоційністю ситуації [8, с. 333].

Національний мовленнєвий етикет – то велика духовна сила, яка відстоює народ як націю [6, с. 20].

О. Федик і М. Кіяновська стверджують: «національний мовленнєвий етикет – це психологічне середовище народу, його психологічний клімат, який формує і рівень свідомості, і ставлення до ближніх» [9, с. 11].

Національний мовленнєвий етикет пов'язаний із вдачею нації, її етнопсихологічними рисами. І, хоча етикетна поведінка не є прямим свідченням моральності, а етикет є зовнішньою формою виявлення ввічливості (бо можна бути вельми гречною й водночас аморальною людиною), однак він тісно пов'язаний з ментальністю народу. Саме тому простежується певна паралель між вдачею народу та його мовленнєвим етикетом [7, с. 18].

Гете писав, що існує ввічливість, що йде від серця, яка споріднена з любов'ю; з неї формується доброзичлива ввічливість зовнішнього поводження [1, с. 14]. Ось чому мовний етикет посідає значне місце у «доброзичливій ввічливості зовнішнього поводження».

Слід погодитись, що при вимові слова *етикет*, в нашій уяві постають певні придворні церемонії, про які ми колись читали. Але все далеко не так просто, як здається з першого погляду. Звичайно, вперше етикет виник як *церемонія демонстрації ієрархічної влади*. Найдавніші відомості про етикет містяться вже у «Повчаннях Кагемні фараону Снофрі», якому вже понад п'ять тисяч років. Саме ж слово етикет виникло у Франції і вживається з часів Людовика XIV.

В кожному суспільстві етикет розвивався поступово, як *система правил поведінки, система дозволів і заборон, що в цілому створюють моральні норми: бережи молодших, піклуйся про дружину, поважай старших, будь добрим до оточуючих, не принижуй підлеглих, будь працелюбним та чемним* і т.ін. У такий спосіб етикет та етика об'єднуються. Природно, що етика та мовлення мають багато спільного. Манера мовлення, стиль, заборона чи дозвіл говорити одне й не говорити інше, вибір мовленнєвих засобів, – усе це помітно проявляється в нашому житті.

Виховання як в англійців, так і в українців застерігає дітей і молодь від уживання грубих, лайливих, образливих слів. Осу-

джуються й батьки, які сваряться при дітях. Сварки породжують потворність у взаєминах. «*Як батько кричить, то син гарчить, а як батько лається, то син кусається*», – каже народне прислів'я. У мовному спілкуванні красивим є лише те, що сприяє пристойним людським стосункам. А тому негарно мовчати, коли треба говорити, й негарно говорити, коли треба мовчати. Про мовчунів у народі кажуть: *Мовчить, як пень, Мовчить, як води в рот набрав*. В англійців побутує інше прислів'я: *The best of the sport is to do the deed and say nothing* (*Найкраще заняття – робити справу мовчки*).

Схвалюючи людей, які добре володіють мовою (*За словом в кишеню не полізе*), народна педагогіка водночас засуджує порожню балаканину, фальшиві, зайві прикраси в мові (*Красно говорить, а слухати нічого*). В англійців же є схильність до того, щоб спершу подумати, обміркувати свою думку, а потім висловити її. Вони кажуть: *Language is the dress for thought* (*Мова – одяг для думки*). Віковічну англійську мудрість закладено у фразі: *It is always sorry when any language is lost, because languages are pedigrees of nations*, що українською звучить так: *Завжди шкода, коли зникає мова, бо мова – родовід народів*. Та найбільше дістається базікам: *Язиком сяк і так, а ділом ніяк, Базіка – мовний каліка, Бесіди багато, а розуму мало* (в англійській мові: *A lot of fine words – a little inner world*) – (*Багато красивих слів – мало внутрішнього світу*).

Соціальні, емоційні, етичні особливості мовного контактування впливають, наприклад, на вибір форми звертання.

В українців здавна побутує пошанна форма звертання на Ви до незнайомих, старших, зокрема, до батьків: *Ви, тату... Ви, мамо...* Але, як наслідок тісного життя українського народу з іншими націями, виникли деякі відхилення від цієї звички висловлювати повагу. Скажімо, у багатьох родинах діти, звертаючись до своїх батьків, дідусів і бабусь, вживають займенник *Ти*, замість нашого традиційного пошанного *Ви*. Форма *Ви* ще збереглася у сільській місцевості й західних районах, проте і її останнім часом заступає форма *Ти*. На нашу думку, заміщення пошанної множини інтимною формою засвідчує відверту комунікацію, що абсолютно не засвідчує неповагу до співрозмовника.

В англійській мові відбувся зворотній процес. Тут також існували дві форми звертання. Але англійці, навпаки, витіснили зневажливе для них *Tu* і залишили єдину форму для спілкування *Vi (You)*, яке виявляє тенденцію нації до підтримання шанобливості й поваги при спілкуванні. Зокрема, в англійській мові для підтвердження вияву поваги до співрозмовника використовується дієслово-присудок у формі множини – *are*.

Порівняймо:

в українській мові	в англійській мові
<i>Як ти поживаєш?</i>	<i>How are you?</i>
<i>Ти – мій товариш!</i>	<i>You are my friend!</i>
<i>Ти зараз зайнятий?</i>	<i>Are you busy now?</i>

Чуже, не властиве українському етикету, й звертання по батькові, бо принижує жінку-матір. Якщо вже називати батька, то треба не забувати і про матір, наприклад, *син Василя й Галини, донька Миколи й Катерини*, або не називати нікого, адже називаючи одного, ми применшуємо роль того, кого не називаємо, а мусили б назвати. Тому за українським мовленнєвим етикетом ім'я поєднується з прізвищем: *Володимир Винниченко, Ліна Костенко* і т.ін.

Такий недолік існує і в англійській мові, але англійці зовсім не вважають цю традицію недоліком, навпаки, вони пишаються тим, що їхні ім'я та прізвище вбирає в себе родові елементи. Практично кожний англієць має складне ім'я, що складається з кількох імен. А, якщо це представник старовинного аристократичного роду, треба бути готовим до того, що він обов'язково вкаже свій соціальний статус: *лорд, граф* тощо.

Українські національні генії шанували й любили своїх матерів і батьків, але називали себе традиційно, або добирали прості псевдоніми. Англійські ж видатні митці не пропускали нагоди підкреслити своє довге старовинне ім'я, інколи до їхніх імен входили навіть назви маєтків або земель, де вони мешкають.

Порівняймо:

українські імена	англійські імена
<i>Тарас Шевченко</i>	<i>Sir Walter Scott</i>
<i>Іван Франко</i>	<i>Lord George Gordon Byron</i>
<i>Михайло</i>	<i>William Makepeace</i>
<i>Грушевський</i>	<i>Thackeray</i>
<i>Леся Українка</i>	<i>Robert Louis Stevenson</i>
<i>Олена Пчілка</i>	<i>Mary Ann Evans</i>

Проте є в англійців і прості імена, що призначені для європейського мовленнєвого етикету, наприклад:

європейські імена	англійські імена
<i>Віктор Гюго</i>	<i>Daniel Defoe</i>
<i>Ференц Лист</i>	<i>Jonathan Swift</i>
<i>Адам Міцкевич</i>	<i>Charlotte Bronte</i>

Останнім часом до активного слововжитку українців повертаються слова й вирази традиційного мовленнєвого етикету. Все частіше вживаються народні звертання типу: *Шановні пані та панове* (звертання на міжнародних зібраннях), *Добродії, Поважна громадо* (звертання до масової аудиторії), *пані Маріє, пане Олександрє, пані вчителько, пане офіцере* (звертання в офіційних колах). Не варто зводити слово пан до значення 'визискувач', 'експлуататор', бо насправді воно багатозначне. Головний зміст його – вираження поваги до людини, незалежно від її маєтності й суспільного становища. Кожна людина є паном свого здоров'я, своєї долі, гідності й честі.

Слова *пан, пані* – давні атрибути нашого мовленнєвого етикету, які широко побутують в усній народній творчості, зокрема у колядках, що належать до найдавніших її жанрів (*Добрий вечір тобі, пане господарю..., Ой, підемо, пане брате, від хати до хати, нашим панам господарям заколядувати*).

Втім варто звернути увагу на непридатність уживання індексів *пан/пані/панно* із призвищем, як-от: *До слова запрошується пан Ковальський; Пані Озборська, яка ваша думка з цього питання?; Панно Ткаченко, прошу відповісти*. Якщо слід назвати людину з індексом-регулятивом, то бажано перед прізвищем називати ім'я: *До дошки піде пін Микита Ковальський; Пані Олеся Озборська надасть відповідь на це запитання; Панно Інна Ткаченко, відповідайте на наступне запитання*.

В англійській мові слова-регулятиви мають такий вигляд: *Dr, Professor, Judge, Mr, Mrs or Ms*, що використовуються здебільшого у формальній ситуації при звертанні до людей, які мають ці звання чи титули.

Існує багато ситуацій як у англійців, так і в українців, за яких можлива форма звертання до співрозмовника за першим іменем (*first name*). Таке спілкування поширене у неформальній розмові, між знайомими чи друзями, між однолітками. Треба сказати, що

жодна з форм звертань в англійській мові зі згаданих вище (*Mr, Mrs, Ms*) не може вживатися з першим ім'ям. Наприклад, вони можуть сказати *Miss Brown* або *Miss Mary Brown*, але форма *Miss Mary* неприйнятна.

В українській мові є можливою така форма звертання, як *пане професоре*, тоді, як в англійській таке звертання вимагає останнього компонента прізвища для вираження поваги до співрозмовника, наприклад, *Mr. Brown* (але неможливий варіант *Mr. Teacher*). *Sir* може бути вжите у британській англійській учнями школи при звертанні до вчителя. Таке звертання може також бути вжитим в американській англійській хлопчиком або молодим чоловіком, який прагне виявити свою пошану до старшого чоловіка. Наприклад,

в англійській мові	в українській мові
<i>Miss, can I leave?</i> (При звертанні до жінки-вчительки)	<i>Вчителько, можна мені піти?</i>

<i>Will he be all right, doctor?</i> (При звертанні до доктора-медика)	<i>Докторе, з ним все буде добре?</i>
---	---------------------------------------

<i>Thank you, nurse.</i> (При звертанні до медсестри в лікарні)	<i>Дякую, сестро.</i>
--	-----------------------

<i>Excuse me, officer.</i> (При звертанні до офіцера поліції).	<i>Пробачте, офіцере.</i>
---	---------------------------

Часто використовують етикетні форми при вітанні та привітанні. Корінні англійці, які мали можливість спілкуватися з українцями, зазначають, що такі вислови, як *Congratulations* або *I congratulate you* (Вітання або Я вітаю), що застосовують при привітанні з певною важливою датою, українцями, які спілкуються англійською, використовуються частіше, ніж справжніми англійцями. Значення цих слів є однаковим в обох мовах: висловлення привітання. Проте існує різниця у застосуванні їх в англійській та в українській мовах.

Є багато ситуацій, за яких висловлюють привітання в обох мовах:

– з нагоди дня народження (на 18, 21, 30, 40 річницю тощо)

в англійській мові	в українській мові
<i>Happy birthday!</i>	<i>З днем народження!</i>

– з нагоди річниці весілля (особливо на 25, 50-ту)

в англійській мові	в українській мові
<i>Happy anniversary!</i>	<i>З ювілеєм!</i>

– з нагоди отримання гарної оцінки на іспиті

<i>Greetings with a great rating on the Test!</i>	<i>Щиросердно вітаю!</i>
---	--------------------------

– з нагоди закінчення школи або вищого навчального закладу чи вступу до нього

<i>Happy Graduation Day!</i>	<i>Щасливого дня випуску!</i>
------------------------------	-------------------------------

<i>You did it!</i>	<i>Ти це зробив!</i>
--------------------	----------------------

<i>Best of luck in your next chapter!</i>	<i>Бажаю успіхів!</i>
---	-----------------------

<i>Good luck in college/university!</i>	<i>Успіхів у коледжі/університеті!</i>
---	--

– з нагоди заручин, народження дитини

<i>So happy for you both!</i>	<i>Дуже радий/рада за вас обох!</i>
-------------------------------	-------------------------------------

<i>Best wishes on your engagement!</i>	<i>Найкращі побажання з нагоди заручин!</i>
--	---

<i>Welcome to the world, little one!</i>	<i>Ласкаво просимо у світ, малюку!</i>
--	--

<i>So happy for you and your growing family!</i>	<i>Раді за вас і вашу сім'ю, що росте!</i>
--	--

<i>So thrilled for you!</i>	<i>Ми в захваті від вас!</i>
-----------------------------	------------------------------

– з нагоди отримання нової посади, воєнного рангу, підвищення на посаді, успіхів у бізнесі

<i>So proud of your achievement!</i>	<i>Так пишаюся твоїм досягненням!</i>
--------------------------------------	---------------------------------------

– з нагоди перемоги у змаганнях

<i>Well done! Молодці!</i>	<i>Добре зроблено!</i>
----------------------------	------------------------

<i>You did it!</i>	<i>Ви це зробили!</i>
--------------------	-----------------------

<i>So proud of you!</i>	<i>Пишаюся вами!</i>
-------------------------	----------------------

<i>You deserve it!</i>	<i>Ви на це заслуговуєте!</i>
------------------------	-------------------------------

У деяких ситуаціях, коли українці говорять: *Вітаю (Вас, тебе)*, англійці використовують вислови, що не містять слова *Congratulations*. У цьому випадку звертають увагу на причину привітання, вид свята, наприклад, *Happy New Year!* (З новим роком!), *Merry Christmas!* (Щасливого Різдва!) або *Happy Easter!* (Вітаю з Великоднем!).

У формах спілкування в англійській та українській мовах відбилися релігійність та побожність народів. Багато висловів мовленнєвого

етикету ґрунтується навколо слова Бог. Деякі з них уживаються як традиційні формули, складові частини яких втратили своє первісне лексичне значення. Наприклад, *Спасибі* – *спаси Біг* (за добре діло, вчинок), *Помагайбі* – *поможи, Боже*. Але є й такі, в яких слово Бог не асемантизувалося: в українській мові в англійській мові

Дякувати Богу! *Thanks God!*
Слава Богу! *Thanks God!*
Боже, помози! *God, help me!*

Ці вислови з часом стандартизувалися, але, очевидно, на початку свого існування були свідченням того, що Бог у нашій увазі – це насамперед опікун, який оберігає та допомагає.

Слід зазначити, що сакральна лексика посідає чільне місце в мові як українців, так і англійців. Це одна з головних частин мовленнєвого етикету будь-якої нації. Маємо досить багатий спектр використання цієї лексики, яку застосовують в мовленні не лише віруючі або набожні люди. Вислови зі словами *Бог*, *божественний* можемо помітити і в розмові людей, далеких від глибокого знання релігійних догм.

Таке явище пояснюється тим, що протягом віків народам була притаманна сильна віра у те, що Бог допоможе в будь-яких складних ситуаціях. Сьогодні помічаємо, що, використовуючи сакральну лексику, ми не надаємо сказаним нами словам того змісту, який вони насправді мають, або просто не замислюємося над сказаним.

Проте це зовсім не означає втрату зв'язку з релігією і старовинними віруваннями. Наприклад, коли батьки проводжають дітей в дальню дорогу, вони кажуть:

в українській мові в англійській мові
Бог у поміч! *Let God help you!*
Хай Бог тебе
супроводить! *Let God follow you!*

Перед весіллям, за старовинним обрядом, молоді просять благословення в батьків, на яке ті дають відповідь:

в українській мові в англійській мові
Хай Бог вас благословить, а ми вже благословили!
Бажаємо вам жити, як у Бога за спиною!
З божою поміччю! *Let God bless you, and we have already done it!*
We wish you to live behind God's back!
With the help of God!

Заради Бога *Be happy for God's*
будьте щасливі! *sake!*

Щодо структури, одиниці мовного етикету становлять слова, словосполучення, речення (еквіваленти речень).

Таким чином, серед звертань, вітань і привітань і в англійській, і в українській мовах зустрічаємо багато прислів'їв, приказок, фразеологічних зворотів. У кожного народу історично складається традиційний мовний етикет, причому кожний регіон, соціум мають і свої характерні формули мовного етикету, що зумовлено відмінностями у звичаях, ритуалах, специфікою самої мови.

Висновки. 1. Висока культура мови неможлива без високої загальної культури. Мовний етикет – система стійких формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримання спілкування в обраній тональності відповідно до їхніх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного в офіційних і неофіційних обставинах.

Національно-мовна специфіка народу найповніше і найяскравіше розкривається в особливостях культури, мови, своєрідності етики. Національний менталітет знаходить відбиття в загальнонародських проблемах, в історичних обставинах, духовних потребах та естетичних уподобаннях народу.

2. Форми мовленнєвого етикету як в українській, так і в англійській мовах можуть виражатися різноманітними конструкціями: простими реченнями – двоскладними й односкладними, повними й неповними, еліптичними – і складними реченнями різних типів, реченнями-звертаннями й еквівалентами речень. Найбільш частотною й звичною формою синтаксичного вираження формул мовленнєвого етикету в українській мові є синтаксично нечленовані конструкції, інакше – еквіваленти речень, слова-речення типу *Добри вечір!* Для англійської мови більш характерними є етикетні формули типу *Good night!*

3. У кожного народу історично складається традиційний мовний етикет, причому кожний регіон, соціум мають свої характерні формули мовного етикету, що зумовлено відмінностями у звичаях, ритуалах, специфікою самої мови. Проблеми мовного етикету посідають важливе місце в історії національної культури.

4. Український та англійський мовленнєвий етикет відзначається неординарністю, бо

постав на національному ґрунті й проиятий духом європеїзму. Він віддзеркалює лагідну вдачу українців і чемність англійців, схильність до ввічливості, гідності й толерантності у стосунках, зневагу до брутальності.

Традиційний етикет українців – велика духовна й виховна сила, один з найголовніших чинників дерусифікації, утвердження своєї самостійності й релігійності, національної гідності, подолання психології «титульної» нації, меншовартісності й неповноцінності.

Традиційний мовленнєвий етикет англійців побудований на формах ввічливості, виявах пошани до оточуючих при звертаннях тощо. Все це робиться підсвідомо з метою виховати чемну, галантну людину, гідного представника своєї держави.

5. Етикетні вислови українців і англійців мають історичне підґрунтя й посідають чільне місце в етнопедагогіці й ментальності цих націй, які за своєю природою дуже привітні, гречні, доброзичливі, слухняні й гостинні.

Література:

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ, 1970.
2. Дерев'янюк Ю. М. Мовленнєвий етикет як об'єкт поліаспектного вивчення. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2016. № 4. С. 122–131.
3. Коваль А. П. Ділове спілкування. Київ : Наукова думка, 1992. 280 с.
4. Культура української мови : Довідник ; за ред. В.М.Русанівського. Київ, 1990. 302с.
5. Луца М. В. Етикет та ментальність українців. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2017. Вип. 76(1). С. 54–57. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76(1)_12).
6. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет. *Дивослово*. 1998. №3. С. 20–24.
7. Татаревич Г. Етикет і ментальність. *Дивослово*. 1998. №3. С.18–19.
8. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000.
9. Федик О., Кіянівська М. Каталізатори взаємин. *Слово*. 1991. № 12. С. 11–16.
10. Хаджурська В. М. Прагматика мовленнєвого етикету в сучасному спілкуванні. Наукове видання «Експертна думка». 2025. № 3.
11. Brown P., Levinson S. C. Politeness : Some Universals in Language Usage. Cambridge, 1987.
12. Eisenstein M., Bodman J. Expressing gratitude in American English. London, 1997. 115 p.
13. Leech G. Principles of Pragmatics. London, New York, 1983. 82 p.

References:

1. Antonenko-Davydovych, B. (1970). *Yak my hovorymo* [How We Speak]. Kyiv.
2. Derevyanko, Yu. M. (2016). *Movlennyevyu etyket yak ob'yeht poliaspektnoho vyvchennya* [Speech etiquette as an object of multi-aspect study]. *Bulletin of the Zaporizhzhia National University. Philological Sciences*. 4. 122–131. [in Ukrainian].
3. Koval', A. P. (1992). *Dilove spilkuvannya* [Business Communication]. Kyiv : Naukova dumka. 280.
4. *Kul'tura ukrayins'koyi movy: Dovidnyk* [Culture of the Ukrainian language: Handbook]. (1990); za red. V.M.Rusanivs'koho. Kyiv. 302.
5. Lutsa, M. V. (2017). *Etyket ta mental'nist' ukrayintsiv* [Etiquette and mentality of Ukrainians]. *Zbirnyk naukovykh prats'* [Khersons'koho derzhavnoho universytetu]. Pedagogichni nauky. 76(1). 54–57. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76(1)_12). [in Ukrainian].
6. Stel'makhovych, M. (1998). *Ukrayins'kyu movlennyevyu etyket* [Ukrainian speech etiquette]. *Dyvoslovo*. 3. 20–24. [in Ukrainian].
7. Tatarevych, H. (1998). *Etyket i mental'nist'* [Etiquette and mentality]. *Dyvoslovo*. 3. 18–19. [in Ukrainian].
8. *Ukrayins'ka mova* [Ukrainian language]. *Entsyklopediya*. (2000). / Redkol.: Rusanivs'kyu V.M., Taranenko O.O. (spivholovy), M.P. Zyablyuk ta in. Kyiv : Ukr. entsykl.
9. Fedyk, O., Kiyans'ka, M. (1991). *Katalizatory vzayemyn* [Catalysts of relationships]. *Slovo*. 12. 11–16.
10. *Khadzhurs'ka, V. M. (2025). Prahmatyka movlennyevoho etyketu v suchasnomu spilkuванні* [Pragmatics of speech etiquette in modern communication]. *Naukove vydannya «Eksperтна думка»*. 3. [in Ukrainian].
11. Brown, P., Levinson, S. C. (1987). *Politeness : Some Universals in Language Usage*. Cambridge.
12. Eisenstein, M., Bodman J. (1997). *Expressing gratitude in American English*. London. 115.
13. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, New York. 82.

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.04.2026